

Dział: Ogrodnictwo

ISSN 1897-7820

http://www.npt.up-poznan.net/tom2/zeszyt4/art_38.pdf

Copyright ©Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu

---

BEATA JOANNA GAWRYSZEWSKA

Samodzielny Zakład Sztuki Krajobrazu
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

WARSZTATY EDUKACYJNO-PROJEKTOWE „BUDUJEMY OGRÓD – ŚWIAT NASZYCH WARTOŚCI”. METODA KSZTAŁTOWANIA OGRODÓW SZKOLNYCH I PRZESTRZENI W MIEJSCU ZAMIESZKANIA Z UDZIAŁEM WSPÓLNOT LOKALNYCH

Streszczenie. Warsztaty prowadzone od 2007 roku z młodzieżą gimnazjalną mają na celu wspomaganie wzrostu identyfikacji z miejscem poprzez odczytywanie znaczeń w krajobrazie kulturowym i poszukiwanie *genius loci* krajobrazu lokalnego oraz propagowanie metody kształtowania przestrzeni społecznej w procesie partycypacyjnym. Składają się z trzech etapów: treningu w zakresie identyfikacji wartości krajobrazu w miejscu zamieszkania, projektowania otoczenia szkoły i realizacji fragmentu projektu. Uczestnicy szukają w krajobrazie elementów wyrażających wartości i dokumentują je za pomocą rysunków, fotografii, zielnika itp. Następnie dyskutują o potrzebach w otoczeniu szkoły, nadają im formę i określają materiał, z którego ta forma ma być stworzona. Następnie uczestnicy wybierają jeden element z projektu i realizują go. Młodzież przygotowuje makietę, a zaproszeni do współpracy studenci architektury krajobrazu – rysunki koncepcyjne.

Słowa kluczowe: warsztaty, partycypacja, ogród szkolny, identyfikacja z miejscem

Wstęp

W myśl obowiązujących współcześnie zasad kształtowania przestrzeni publicznej i kreowania przestrzeni społecznej w mieście proces projektowy powinien uwzględniać partycypację społeczności lokalnej, co pozwala na wspomaganie procesu identyfikacji z miejscem. Jest to warunek przeciwdziałania zachowaniom socjopatycznym w przestrzeni publicznej oraz zjawisku wykluczenia społecznego (CLARK i MANZO 1988). Według PAWŁOWSKIEJ (2004) partycypacja wspólnot lokalnych w procesie projektowania przestrzeni publicznej daje architektowi inspirację do projektowania, możliwość

identyfikacji potencjalnych konfliktów oraz nawiązania kontaktów ułatwiających porozumienie przy podejmowaniu decyzji, a także szansę na identyfikację społeczną z rozwiązaniami projektowymi i możliwość wpływu na postawy ludzi poprzez edukację i wysłuchanie racji mieszkańców, którzy traktowani są tu jak partnerzy. Służą temu takie techniki, jak burza mózgów, warsztaty projektowe, wywiady i sondáže.

Jeśli przyjmiemy, że jedną (jeśli nie jedyną w konsekwencji) z możliwych do przyjęcia w nowej, współczesnej rzeczywistości rolę projektanta jest bycie doradcą w heideggerowskim procesie zamieszkiwania miejsca, musimy założyć, że ma on działać na rzecz wspierania tego procesu, który powinien dokonywać się w sposób naturalny i możliwie niezakłócony. Partycypacja jawi się wtedy nie jako konieczny etap przedprojektowy, służący pomocą architektowi, ale ciągły, spontaniczny i oczywisty proces gospodarowania krajobrazem. W myśl powyższych ustaleń należy uznać, że partycypacja społeczna w kształtowaniu przestrzeni publicznych jest procesem długotrwałym i złożonym. Powinna mieć miejsce na wszystkich etapach – przygotowawczym, projektowym, realizacyjnym i późniejszych. Na efektywny program partycypacji w kształtowaniu krajobrazu składać się powinny: udział w identyfikacji potrzeb i wartości krajobrazów lokalnych; udział w przekształcaniu tego krajobrazu – wspólna praca przy projektowaniu i budowie; wreszcie udział w funkcjonowaniu nowego krajobrazu – współdecydowanie o życiu w krajobrazie (GAWRYSZEWSKA 2007).

RYLKE (2007) mówi o projektowaniu przestrzeni publicznej jako o procesie opartym na proaktywnych decyzjach, w drodze warsztatów z udziałem mieszkańców: „Projekty przeważnie są prezentowane w zbyt zaawansowanym stadium, aby można było prowadzić taki proces. Brak im elastyczności, formalnie są zamknięte, a ich modyfikacje wywołane przez udział czynnika społecznego powodują obniżenie jakości projektu i w ślad za tym problemy w realizacji... Jeśli projektowanie jako proces rozwija projekt, projektanta i społeczeństwo, to należy ten proces rozwijać i upowszechniać. Należy to wykonywać, przynajmniej w początkowej, ideowej fazie jako działalność bezinteresowną, dla uniknięcia nacisków decydentów administracyjnych i komercyjnych. Projektowanie takie powinno przebiegać w związku ze społecznością i terenem, którego dotyczy. Jeśli ma być działaniem bezinteresownym, konkretyzacja tej wizji nie powinna długo trwać. Jeśli ma być projektowaniem demokratycznym, nie można ograniczać jego dostępności”.

To, że udział mieszkańców w kształtowaniu ich przestrzeni zamieszkania ma być demokratyczny i powszechnie dostępny, jest już rzeczą oczywistą. Jaka ma być tu jednak rola architekta krajobrazu, oprócz zapewniania koniecznej asysty? Jeśli, jak twierdzi PAWŁOWSKA (2004), mieszkańcy są „znajomymi ducha miejsca” i jednym z ich zadań będzie służenie profesjonalistom pomocą w odnalezieniu i odczytaniu znaczeń i wartości tworzących lokalnego *genius loci*, to z kolei architekt krajobrazu potrafi nakreślić ramy strukturalne, „szkielet” przestrzeni, na którym użytkownik będzie umiał i chciał budować swoją własną treść. Oprócz tej trenerskiej roli niezbędne jest nakreślenie przez architekta wizji projektowej, do czego jest uprawniony jako artysta. Wizja taka w proaktywnym procesie kształtowania małych przestrzeni może zastąpić strategię rozwoju jednostek wielkoobszarowych.

Niniejszy tekst to próba roboczego sformułowania jednej z wielu możliwych metod uczestniczenia wspólnot lokalnych w tak pojmowanym procesie gospodarowania prze-

Gawryszewska B.J., 2008. Warsztaty edukacyjno-projektowe „Budujemy ogród – świat naszych wartości”. Metoda kształtowania ogrodów szkolnych i przestrzeni w miejscu zamieszkania z udziałem wspólnot lokalnych. *Nauka Przyr. Technol.* 2, 4, #38.

---

strzenię oraz zapisem poszukiwania nowej roli architekta krajobrazu w tym procesie. Powstała ona w wyniku kilkuletniej praktyki warsztatów prowadzonych z młodzieżą szkolną, których tematem było zagospodarowanie terenów publicznych i kreacja przestrzeni społecznej.

Material, metody i techniki

Warsztaty „Róbmy razem – zróbmy więcej” odbyły się w dniach 23-25 listopada 2007 roku w Pieckach oraz 7-8 grudnia 2007 roku w Warszawie. W zajęciach uczestniczyła wspólnie młodzież gimnazjalna i licealna z trzech ośrodków: w Warszawie, Pieckach i Mikołowie. Autorka przeprowadziła również warsztaty z młodzieżą gimnazjalną z Osiecka oraz uczniami Waldorfskiej szkoły podstawowej nr 71 przy ul. Staszica 11A w Warszawie i mieszczącego się w tym samym miejscu społecznego gimnazjum nr 31. Warsztaty te były prowadzone w ramach zajęć dydaktycznych ze studentami studiów drugiego stopnia na kierunkach architektura krajobrazu i gospodarka przestrzenna (przedmioty „Projektowanie i realizacja obiektów sztuki ogrodowej w przestrzeni publicznej z udziałem wspólnot lokalnych” i „Kształtowanie krajobrazu z udziałem wspólnot lokalnych”).

Celem zajęć było zagospodarowanie najbliższego otoczenia, z którym identyfikują się uczestnicy – terenu szkoły, rynku, publicznej przestrzeni miejskiej. Celem pośrednim zajęć było podniesienie poziomu identyfikacji z miejscem oraz przybliżenie zawodu architekta krajobrazu i możliwości wykorzystania jego umiejętności przez wspólnoty lokalne kreujące swój krajobraz w realiach demokratycznego społeczeństwa.

Dla procesu identyfikacji z miejscem kluczowe znaczenie ma znajomość wartości przyrodniczych i kulturowych krajobrazu (GAWRYSZEWSKA 2007). W identyfikacji wartości krajobrazu zastosowano typologię wartości krajobrazu i metodę ich identyfikacji opisaną przez RYLKEGO i KRÓLIKOWSKIEGO (2001) w podręczniku „Społeczno-kulturowe podstawy gospodarowania przestrzenią” kierowanym do studentów kierunku gospodarka przestrzenna i zmodyfikowaną w toku prowadzonych przez osiem lat zajęć dydaktycznych z przedmiotu społeczno-kulturowe uwarunkowania gospodarki przestrzennej (zajęcia prowadzone m.in. przez autorkę tekstu). Autorzy podręcznika dzielą wartości krajobrazu na przyrodnicze i kulturowe, a w tych ostatnich wyróżniają historyczne, zabytkowe, estetyczne, artystyczne i społeczne.

Dodatkowo na etapie identyfikowania wartości krajobrazu na warsztatach w Pieckach używano techniki obserwacji krajobrazu przez lunetę zrobioną z kawałka papieru, podpatrzonej na warsztatach „Dialog z otoczeniem”, organizowanych przez międzynarodową organizację Playce w Osiecku w 2006 roku. Widzenie lunetowe pozwala bowiem spojrzeć na krajobraz z nowej perspektywy i w nowy sposób, wyekstrahować jego elementy, które w codziennej percepcji uległy zatarciu. Jest to szczególnie ważne w pracy ze wspólnotą lokalną, która ma (oczywiście niesłuszne) przekonanie o braku wartości w krajobrazie swojej codziennej egzystencji.

Równolegle uczestnicy zapoznawali się z podstawami architektury krajobrazu i ekologii przestrzeni egzystencjalnej. Na podstawie pojęć klasycznej trójjedni piękna, dobra i prawdy uczyli się, że forma, funkcja i znaczenie elementów krajobrazu wynikają

z deklarowanych potrzeb i wartości wyznawanych przez wspólnotę. Dzięki temu udało się zidentyfikować nie tylko wartości krajobrazu, ale i potrzeby wspólnoty lokalnej (w zakresie elementów i funkcji oczekiwanych w projekcie) oraz stworzyć wytyczne dla projektowanych form i materiałów na bazie zidentyfikowanych wartości.

W dalszych częściach warsztatów, w ramach udziału w tworzeniu nowych wartości w krajobrazie, posłużono się szkicami i makietowaniem oraz techniką prezentacji, dla upowszechnienia i weryfikacji wyników w szerszym środowisku lokalnym (nauczyciele, urząd gminy, forum akademickie). Warsztaty kończyła realizacja małego fragmentu przygotowanej koncepcji projektowej.

Przebieg i wyniki pilotażowych warsztatów

1. Szkoła Podstawowa i Gimnazjum w Pieckach

- W zakresie identyfikacji potrzeb i wartości krajobrazów lokalnych została przeprowadzona wizja lokalna terenu szkoły i krajobrazu miejscowości, a w jej ramach wyróżnienie i udokumentowanie wartości przyrodniczych, estetycznych, zabytkowych, historycznych i społecznych krajobrazu jako eksplikujących ducha wspólnoty oraz wynikających z nich tradycyjnych form krajobrazowych (rys. 1).

Rys. 1. Uczestnicy warsztatów w Pieckach w czasie identyfikowania wartości krajobrazu kulturowego (fot. B.J. Gawryszewska)

Fig. 1. Participants of the workshop in Piecki during the identification of cultural landscape values (photo by B.J. Gawryszewska)

- W zakresie tworzenia ładu przestrzeni wykonano makietę ogrodu szkolnego z ogrodem reprezentacyjnym, placami zabaw dla dzieci i młodzieży, boiskami sportowymi, „zieloną” klasą w altanie, ścianą „Hyde Parku” na graffiti. Dla podkreślenia

Gawryszewska B.J., 2008. Warsztaty edukacyjno-projektowe „Budujemy ogród – świat naszych wartości”. Metoda kształtowania ogrodów szkolnych i przestrzeni w miejscu zamieszkania z udziałem wspólnot lokalnych. Nauka Przyr. Technol. 2, 4, #38.

obecności szkoły we wspólnocie lokalnej gminy w projekcie podkreślono związek ogrodu szkolnego z terenami otaczającymi poprzez przenikanie się form ogrodowych (rabata na terenie szkolnym sąsiadująca „przez płot” z pięknym ogrodem prywatnym, stosowanie rodzimych rodzajów roślin w nasadzeniach sąsiadujących z otaczającymi ogród szkolny terenami otwartymi) (rys. 2).

Rys. 2. Wspólna praca – projektowanie ogrodu szkolnego. Budowa makiety (fot. B.J. Gawryszewska)

Fig. 2. The common work – designing of the school garden. Constructing a model (photo by B.J. Gawryszewska)

- W zakresie udziału w funkcjonowaniu ładu wspólnie zaplanowano i posadzono na wspólnym dziedzińcu szkoły podstawowej i gimnazjum drzewko wyrażające wartości wspólnoty – bożonarodzeniową choinkę, na którą wszyscy mogą spoglądać z okien swoich klas (rys. 3).

2. Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla Dzieci Słabowidzących im. dr Zofii Galewskiej w Warszawie

- W zakresie identyfikacji potrzeb i wartości krajobrazów lokalnych została przeprowadzona wizja lokalna terenu szkoły oraz wyróżniono potrzeby i ograniczenia wynikające z profilu szkoły i specyfiki użytkownika.

- W zakresie tworzenia ładu przestrzeni wykonano makietę ogrodu szkolnego z ogrodem reprezentacyjnym, placami zabaw dla dzieci i młodzieży, boiskami sportowymi, altaną, dziedzińcem z malowidłami naściennymi przedstawiającymi ogród i zielonymi ścianami żywopłotów dodającymi ogrodowi prywatności. Zwrócono uwagę na sąsiedztwo szkoły i budynku wielorodzinnego – zaproponowano rozwiązanie ogrodowe (ozdobne rabaty i siatka chwyająca piłki z boiska) jako przestrzenne remedia na konflikt pomiędzy obiema społecznościami. Wyróżniono przestrzeń wejściową jako wyjątkowy element przestrzeni służący kontaktom społecznym.

Rys. 3. Realizacja fragmentu koncepcji. Sadzenie drzewa (fot. B.J. Gawryszewska)

Fig. 3. Realization of a part of the conception. Planting a tree (photo by B.J. Gawryszewska)

3. Liceum w Mikołowie

Młodzież z Mikołowa pracowała samodzielnie. Udało się im wykonać kilkanaście prac studialnych prezentujących fotomontaże, które przedstawiały zdegradowane przestrzenie publiczne Mikołowa i proponowane zmiany na lepsze. Uczestnikom udało się celnie zidentyfikować najważniejsze wartości krajobrazu i we właściwy sposób je podkreślić za pomocą form krajobrazowych i ogrodowych.

4. Szkoła Waldorfska w Warszawie i Gimnazjum w Osiecku

W tym wypadku dzieci i młodzież reprezentujące wspólnoty lokalne współpracowały ze studentami architektury krajobrazu i gospodarki przestrzennej. Oprócz identyfikacji potrzeb wspólnoty szkolnej w zakresie zagospodarowania dziedzińca szkolnego przeprowadzonej przez studentów udało się przygotować programy rewitalizacji przestrzeni dziedzińca szkoły Waldorfskiej w Warszawie z udziałem wspólnoty szkolnej i lokalnej wspólnoty mieszkańców (teren jest użytkowany wspólnie, nie bez sąsiedzkich konfliktów) oraz rynku w Osiecku. Integralną częścią tych programów było przygotowanie przez studentów architektury krajobrazu, na podstawie przeprowadzonej identyfikacji potrzeb użytkowników, koncepcji zagospodarowania terenu.

Te doświadczenia pozwoliły na sformułowanie programu warsztatów „Budujemy ogród – świat naszych wartości”, które w ramach programu pt. „Bliżej ludzi – bliżej miasta” opracowanego z udziałem i przy wsparciu warszawskiej Fundacji Młodzieży i Wychowawców „Prom” i finansowanego przez Miasto Stołeczne Warszawa były realizowane w czterech szkołach gimnazjalnych na terenie Warszawy w 2008 roku.

„Budujemy ogród – świat naszych wartości” – warsztaty projektowe

Działania w ramach projektowanych warsztatów mają przebiegać w czterech etapach:

1. Trening w zakresie identyfikacji wartości krajobrazu kulturowego otoczenia szkoły i identyfikacji oraz zdefiniowania potrzeb przestrzennych – uczestnicy szukają w krajobrazie elementów wyrażających wartości krajobrazu kulturowego (architektura, historyczne formy zieleni), form i materiałów i dokumentują je.

Na tym etapie powstają szkice, zielniki, kolekcje naturalnych materiałów i dokumentacja fotograficzna przedstawiająca miejsca, formy, struktury, materiały, rośliny etc. i zarazem wartości, które się przez nie wyrażają.

2. Samodzielna identyfikacja wartości krajobrazu w miejscu zamieszkania (podwórko, osiedle), waloryzacja przestrzeni wokół miejsc zamieszkania, wyznaczenie miejsc do zmian – uczestnicy znajdują miejsce w swojej najbliższej okolicy a w nim to, co wydaje im się tam brzydkie (dysfunkcja, stan techniczny wyposażenia etc.) i piękne (elementy w przestrzeni ukazujące wartości historyczne, przyrodnicze, estetyczne, społeczne miejsca). Proponują, jak wydobyć piękno miejsc dysfunkcyjnych.

Powstają szkice projektowe wykonane samodzielnie przez dzieci na wydrukach fotografii.

3. Praca twórcza polegająca na zaprojektowaniu otoczenia i ogrodu szkolnego z wydobyciem wartości lokalnych krajobrazu kulturowego Warszawy na podstawie przeprowadzonej w drugim etapie identyfikacji wartości krajobrazu – uczestnicy dyskutują z trenerem (architektem krajobrazu) o potrzebach przestrzennych w otoczeniu szkolnym, potem nadają tym potrzebom formę i określają materiał, z którego ma być ona stworzona, używając udokumentowanych form i materiałów wyrażających wartości krajobrazu.

Z dostępnych materiałów, papieru makulaturowego, zebranych roślin, kamieni etc., wspólnie, przez dzieci i architekta krajobrazu, jest przygotowywana makieta otoczenia szkoły z ogrodem szkolnym w skali 1:500-1:200.

4. Kształtowanie otoczenia szkoły – uczestnicy wybierają jeden element z projektu (makiety) każdego z ogrodów szkolnych – altanę, żywopłot, fragment ogródka botanicznego etc. i realizują projekt w realnej przestrzeni z udziałem i pomocą trenera, rodziców, nauczycieli, kolegów, sąsiadów.

Podsumowanie

Rola edukacji architektonicznej w kształtowaniu demokratycznego społeczeństwa jest nie do przecenienia. W 2005 roku powstał program edukacyjny „Dialog z otoczeniem. Edukacja regionalna, dziedzictwo kulturowe w regionie”¹. Warsztaty projektowe jako praktyka ciągłej pracy z młodzieżą w kształtowaniu jej środowiska codziennej

---

¹ Program autorstwa zespołu Zofia Bisiak, Dariusz Śmiechowski, Anna Wróbel, Warszawa 2005, dopuszczony do użytku szkolnego przez Ministra Edukacji i Nauki pod nr. DKOS-5002-60/05. Informacje o programie: ea@ea.org.pl.

egzystencji to nie tylko zadanie z zakresu niezbędnych w nowoczesnym projektowaniu konsultacji społecznych i edukacji użytkowników. Taka praktyka pomaga chronić krajobraz poprzez identyfikowanie jego wartości i wspomaganie identyfikowania się z nimi mieszkańców, a co za tym idzie – kreowanie tożsamości miejsc i alternatywnych modeli rekreacji w czasie wolnym. Pozwala kształcić i rozwijać projektantów, dając im możliwość czerpania z doświadczeń wspólnoty lokalnej i widzieć jej oczyma problematykę zamieszkiwania krajobrazu i rekreacji w miejscu zamieszkania. Prezentowana metoda stanowi przyczynek do kształtowania się w przyszłości szerokiego forum dyskusji na temat rewizji metod i technik pracy architekta krajobrazu przy kreowaniu przestrzeni społecznych, a także wymiany doświadczeń i problemów, z którymi boryka się coraz szersze grono zwolenników i popularyzatorów warsztatów projektowych.

Literatura

- CLARK H., MANZO L., 1988. Community gardens: factors that influence participation. *Proc. 19th Ann. Conf. Environ. Design Res. Assn. Pomona Calif.* 19: 57-61.
- GAWRYSZEWSKA B.J., 2007. Restauracja parku miejskiego jako narzędzie rewitalizacji krajobrazu miasta ogrodu na przykładzie „Programu rewitalizacji Parku Miejskiego w Mieście-Ogrodzie Podkowie Leśnej”. W: *Przyroda i Miasto. X. Red. J. Rylke. Wyd. SGGW, Warszawa: 275-290.*
- KRÓLIKOWSKI J.T., RYLKE J., 2001. Społeczno-kulturowe podstawy gospodarowania przestrzenią. *Wyd. SGGW, Warszawa.*
- PAWŁOWSKA K., 2004. Public participation po polsku. *Autoportret Pismo Dobr. Przestrz.* 8: 24-27.
- RYLKE J., 2007. Warsztaty projektowania przestrzeni publicznej w krajobrazie miasta jako zasada kreacji krajobrazu w społeczeństwie demokratycznym. *Międzynarodowy Kongres Polskich Architektów Krajobrazu. Sztuka ochrony i kształtowania środowiska. Twórczość – nauka – dydaktyka. Czas. Techn.* 10: 239-240.

EDUCATIONAL AND DESIGN WORKSHOPS “WE BUILD THE GARDEN – WORLD OF OUR VIRTUES”. THE METHOD OF SCHOOL GARDENS AND DWELLING SPACES DESIGN WITH THE PARTICIPATION OF LOCAL COMMUNITIES

Summary. The workshops, which have lead since 2007 with high school youth aims to help identification with the place. We could reach it through reading and recognizing means of cultural landscape elements and looking for genius loci of the local landscape, then propagation of the method of shaping social space in the way of participation programs. Workshops consisted of three phases: training in landscape values identification of dwelling spacer, school garden designing and realisation of the design. Participants look for elements which express values in the near urban landscape. They give documentation – sketches, pictures, herbarium etc. Then they discuss school community needs consider school garden, give them form and describe material, the elements have to be made with, take the model from documentation of the form and materials given earlier. Pupils create the model of the school garden, invited for cooperation landscape architect-

Gawryszewska B.J., 2008. Warsztaty edukacyjno-projektowe „Budujemy ogród – świat naszych wartości”. Metoda kształtowania ogrodów szkolnych i przestrzeni w miejscu zamieszkania z udziałem wspólnot lokalnych. *Nauka Przyr. Technol.* 2, 4, #38.

---

ture students – conceptual sketches. Then all the participants choose one of the elements of the project and build it.

Key words: workshops, participation, school garden, identification with the place

Adres do korespondencji – Corresponding address:

Beata J. Gawryszewska, Samodzielny Zakład Sztuki Krajobrazu, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa, Poland, e-mail: beata_gawryszewska@sggw.pl

Zaakceptowano do druku – Accepted for print:
2.10.2008

Do cytowania – For citation:

*Gawryszewska B.J., 2008. Warsztaty edukacyjno-projektowe „Budujemy ogród – świat naszych wartości”. Metoda kształtowania ogrodów szkolnych i przestrzeni w miejscu zamieszkania z udziałem wspólnot lokalnych. *Nauka Przyr. Technol.* 2, 4, #38.*